Usnesení velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 16. 5. 2012, sp. zn. 31 Cdo 1374/2010, ECLI:CZ:NS:2012:31.CDO.1374.2010.1

Číslo: 108/2012

Právní věta:

Majetek patřící do společného jmění manželů může být použit k zajištění závazku jen jednoho z manželů vzniklého za trvání manželství (např. zajišťovacím převodem práva, které je součástí společného jmění manželů).

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 16.05.2012

Spisová značka: 31 Cdo 1374/2010

Číslo rozhodnutí: 108

Číslo sešitu: 8

Typ rozhodnutí: Usnesení

Hesla: Společné jmění manželů, Zajištění závazku, Zajištění závazku převodem práva

Předpisy: § 145 odst. 3 obč. zák.
§ 39 obč. zák.
§ 553 obč. zák.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Usnesením ze dne 5. 2. 2009 zamítl M ě s t s k ý s o u d v Praze návrh na určení, že navrhovatelé jsou členy Bytového družstva U. (dále jen „družstvo“) [výrok I.], zamítl návrh na určení, že navrhovatelé jsou nájemci bytu blíže specifikovaného ve výroku rozhodnutí (dále jen „byt“) [výrok II.], a rozhodl o nákladech řízení před soudem prvního stupně (výroky III. a IV.).

V r c h n í s o u d v Praze usnesením ze dne 12. 11. 2009 k odvolání navrhovatelů změnil výroky I. a II. usnesení soudu prvního stupně tak, že určil, že navrhovatelé jsou členy družstva a náleží jim veškerá práva s tímto členstvím spojená, včetně práva nájmu specifikovaného družstevního bytu (výrok první), a rozhodl o nákladech řízení před soudy obou stupňů (výrok druhý).

Vyšel přitom z toho, že:

1) Navrhovatelé jakožto manželé byli společnými členy družstva s právem společného nájmu

družstevního bytu.

2) Dne 18. 10. 2004 uzavřel P. V. (jako dlužník) s T. B. (jako věřitelem) smlouvu o půjčce (dále jen „smlouva o půjčce“), na jejímž základě mu věřitel poskytl bezúročnou půjčku ve výši 162 500 Kč, kterou se dlužník zavázal splatit do 15. 1. 2005.

3) K zajištění závazku P. V. ze smlouvy o půjčce uzavřeli téhož dne oba navrhovatelé (jako převodci) s T. B. (jako nabyvatelem) dohodu o převodu práv a povinností spojených s členstvím v družstvu (dále jen „zajišťovací dohoda“).

4) Dle článku 2 smlouvy o půjčce se T. zavázal převést práva a povinnosti spojená s členstvím v družstvu na navrhovatele zpět, bude-li půjčka včas splacena. P. V. však půjčku ve sjednané lhůtě nesplatil.

5) T. B. převedl následně smlouvou ze dne 11. 5. 2005 členská práva a povinnosti v družstvu nabyté od navrhovatelů na P. Č., který poté s družstvem uzavřel dohodu o užívání bytu.

Soud prvního stupně uzavřel, že zajišťovací dohoda, na jejímž základě převedli navrhovatelé svá členská práva a povinnosti v družstvu na T. B., je platná. S ohledem na návaznost zajišťovací dohody na smlouvu o půjčce si navrhovatelé byli vědomi toho, že jde o úplatný převod členských práv a povinností v družstvu, přičemž cena za převod byla mezi účastníky dohodnuta ústně, a to ve výši 162 500 Kč.

Zajišťovací dohoda tak splňuje všechny náležitosti dle § 269 odst. 2 zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, a neodporuje dle názoru soudu prvního stupně ani dobrým mravům, neboť nelze přičítat k tíži věřitele T. B., že „se navrhovatelé dostali do finanční tíže ze své vlastní činnosti a trestného chování navrhovatele a), ani že by byla uzavřena navrhovateli v tísni za nápadně nevýhodných podmínek“.

Odvolací soud naproti tomu – konstatuje, že výlučný závazek navrhovatele a) ze smlouvy o půjčce byl zajištěn převodem společných členských práv a povinností obou navrhovatelů v družstvu – s poukazem na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2001, sp. zn. 29 Cdo 1969/2000, uzavřel, že zajišťovací dohoda je dle § 39 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, absolutně neplatná pro rozpor se zákonem, neboť předmětem zajišťovacího převodu dle § 553 obč. zák. může být jen právo dlužníka, nikoliv (taktéž) právo třetí osoby (zde manželky dlužníka).

S ohledem na neplatnost zajišťovací dohody nedošlo k zániku členství navrhovatelů v družstvu ani k zániku jejich nájemního vztahu k bytu, absolutně neplatná je proto i smlouva, na jejímž základě převedl T. B. členská práva a povinnosti v družstvu na P. Č., s nímž družstvo nemohlo platně uzavřít ani dohodu o užívání bytu.

P. Č. napadl rozhodnutí odvolacího soudu dovoláním, jehož přípustnost opírá o ustanovení § 237 odst. 1 písm. a) zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, uplatňuje přitom dovolací důvod dle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. a navrhuje, aby rozhodnutí odvolacího soudu bylo zrušeno a věc mu byla vrácena k dalšímu řízení.

Dovolatel zpochybňuje závěr, podle něhož je dohoda absolutně neplatná z důvodu, že k zajištění daného závazku byla použita kromě práv dlužníka taktéž práva třetí osoby. Dle jeho názoru zajišťovací dohoda splňuje požadavky § 553 obč. zák., a je proto platná.

Poukazuje na to, že členská práva a povinnosti v družstvu byly součástí společného jmění manželů – navrhovatelů, které je majetkovým společenstvím bezpodílovým, a každý z manželů v něm tedy vystupuje jako vlastník nedílný, jehož vlastnické právo je omezeno pouze obdobným právem druhého

manžela.

Dle názoru dovolatele je každý z manželů oprávněn činit jakékoliv právní úkony týkající se jejich společného jmění samostatně, a to s právními účinky pro oba manžele, přičemž druhý z manželů má pouze právo dovolat se neplatnosti daného právního úkonu postupem dle § 40a obč. zák., vybočuje-li tento z obvyklé správy dotčeného majetku.

Ustanovení § 553 obč. zák. je nutné dle názoru dovolatele vykládat tak, že „právem dlužníka", jež může k zajištění sloužit, se rozumí takové právo, „z něhož je dlužník oprávněn a zároveň jej může převést na věřitele v takovém rozsahu, v jakém jej požívá sám." V projednávané věci bylo k zajišťovacímu převodu práva použito právo svědčící dlužníkovi, jež byl dlužník oprávněn převést na věřitele v celém rozsahu, v jakém ho požíval.

Přehlédnout přitom nelze dle dovolatele ani skutečnost, že R. V. (manželka převodce) se relativní neplatnosti dohody nedovolala, ale naopak s daným převodem výslovně souhlasila a dohodu spolupodepsala.

Výklad § 553 obč. zák. zastávaný odvolacím soudem by dle dovolatele ve svém důsledku znamenal, že „by kterýkoliv z manželů ztratil okamžikem uzavření manželství možnost užít k zajištění svých výlučných pohledávek zajišťovacím převodem práva jakýchkoliv práv, která získal sám či společně s druhým manželem za trvání manželství", a to i v případě, kdy by k zajišťovacímu převodu práva mělo dojít souhlasným právním úkonem obou manželů, což „zakládá nerovnost mezi osobami, které uzavřely manželství, a mezi osobami, které tak neučinily".

N e j v y š š í s o u d zrušil rozhodnutí odvolacího soudu a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Tříčlenný senát č. 29, který měl podle rozvrhu práce Nejvyššího soudu dovolání projednat a rozhodnout o něm, při posouzení otázky, zda členská práva a povinnosti vyplývající ze společného členství manželů v bytovém družstvu mohou být předmětem dohody o zajišťovacím převodu práva sloužícímu k zajištění splnění závazku pouze jednoho z manželů, dospěl k právnímu názoru odlišnému od toho, který byl vyjádřen v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2001, sp. zn. 29 Cdo 1969/2000.

Rozhodl proto o postoupení věci (dle § 20 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů) k rozhodnutí velkému senátu občanskoprávního a obchodního kolegia. Velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia pak věc projednal a rozhodl o ní v souladu s ustanoveními § 19 a § 20 odst. 1 uvedeného zákona.

Dovolání je přípustné podle § 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř. a je i důvodné.

Jelikož z obsahu spisu nevyplývají žádné vady, k jejichž existenci dovolací soud u přípustného dovolání přihlíží z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o. s. ř.), zabýval se proto Nejvyšší soud – v hranicích právních otázek vymezených dovoláním – tím, zda je dán dovolací důvod uvedený v § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., tedy správností právního posouzení věci odvolacím soudem.

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Skutkový stav věci, jak byl zjištěn soudy nižších stupňů, dovoláním nebyl zpochybněn a Nejvyšší soud

z něj při dalších úvahách vychází.

S ohledem na okamžik uzavření zajišťovací dohody je pro další úvahy Nejvyššího soudu rozhodný výklad níže uvedených ustanovení ve znění účinném k 18. 10. 2004, tedy výklad občanského zákoníku naposledy ve znění zákona č. 480/2004 Sb.

Podle § 143 odst. 1 obč. zák. společné jmění manželů tvoří

> a) majetek nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství, s výjimkou majetku získaného dědictvím nebo darem, majetku nabytého jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela, jakož i věcí, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů, a věcí vydaných v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství a nebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka,
>
> b) závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství, s výjimkou závazků týkajících se majetku, který náleží výhradně jednomu z nich, a závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého.

Podle § 145 obč. zák. majetek, který tvoří společné jmění manželů, užívají a udržují oba manželé společně (odstavec 1). Obvyklou správu majetku náležejícího do společného jmění manželů může vykonávat každý z manželů. V ostatních záležitostech je třeba souhlasu obou manželů; jinak je právní úkon neplatný (odstavec 2). Závazky, které tvoří společné jmění manželů, plní oba manželé společně a nerozdílně (odstavec 3). Z právních úkonů týkajících se společného jmění manželů jsou oprávněni a povinni oba manželé společně a nerozdílně (odstavec 4).

Z § 703 odst. 2 obč. zák. vyplývá, že vznikne-li jen jednomu z manželů za trvání manželství právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu, vznikne se společným nájmem bytu manžely i společné členství manželů v družstvu; z tohoto členství jsou oba manželé oprávněni a povinni společně a nerozdílně.

Z ustanovení § 553 obč. zák. vyplývá, že splnění závazku může být zajištěno převodem práva dlužníka ve prospěch věřitele (zajišťovací převod práva) [odstavec 1]. Smlouva o zajišťovacím převodu práva musí být uzavřena písemně (odstavec 2).

Z ustálené judikatury Nejvyššího soudu se podává závěr, podle něhož uzavřel-li za trvání manželství a bezpodílového spoluvlastnictví (resp. společného jmění manželů) smlouvu o půjčce (či jinou smlouvu) jako dlužník jen jeden z manželů, nepotřeboval k tomu, a to ani v případě, že nešlo o běžnou záležitost, souhlas druhého manžela. Oprávněn a zavázán z takové smlouvy je pouze ten z manželů, který ji jako dlužník uzavřel; k tomu srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 21. 12. 1973, sp. zn. 3 Cz 57/73 (S IV, s. 495), usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2006, sp. zn. 33 Cdo 690/2005, rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 12. 9. 2007, sp. zn. 31 Odo 677/2005, uveřejněný pod číslem 24/2008 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek (dále jen „R 24/2008“), rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 7. 2008, sp. zn. 28 Cdo 2199/2008, či ze dne 14. 12. 2010, sp. zn. 22 Cdo 1230/2009, jež jsou – stejně jako další rozhodnutí citovaná níže (není-li uvedeno jinak) – veřejnosti dostupná na webových stránkách tohoto soudu.

Ani to, že závazek z půjčky je závazkem pouze jednoho z manželů, však zásadně nebrání věřiteli domáhat se v rámci výkonu rozhodnutí či exekuce uspokojení závazku povinného manžela postižením majetku spadajícího do společného jmění manželů (srov. opět R 24/2008).

Závěr, podle něhož k uspokojení závazku jednoho z manželů, který patří do společného jmění

povinného a jeho manžela, lze použít majetek patřící do společného jmění manželů, vyplývá rovněž z ustanovení § 145 odst. 3 obč. zák. a zastává jej i literatura (srov. např. Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009 /dále jen „Komentář"/, s. 981).

Promítnuto do poměrů projednávané věci to znamená, že ačkoliv je dlužníkem z titulu smlouvy o půjčce pouze navrhovatel P. V., závazek ze smlouvy o půjčce je dle § 143 odst. 1 písm. b) obč. zák. součástí společného jmění obou navrhovatelů, neboť vznikl v době trvání jejich manželství (a existence společného jmění) a současně nebylo zjištěno, že by se vztahoval k majetku, jenž by byl ve výlučném vlastnictví P. V.

V rozsudku ze dne 28. 11. 2001, sp. zn. 29 Cdo 1969/2000, Nejvyšší soud uzavřel, že předmětem smlouvy o zajišťovacím převodu práva k zajištění splnění závazku pouze jednoho z manželů nemohou být členská práva a povinnosti vyplývající ze společného členství těchto manželů v bytovém družstvu.

V projednávané věci přitom není sporu o tom, že navrhovatelé byli podle § 703 odst. 2 obč. zák. společnými členy družstva a společnými nájemci družstevního bytu; součástí jejich společného jmění byly proto – podle § 143 odst. 1 písm. a) obč. zák. – též předmětná (společná) členská práva a povinnosti v družstvu (společný členský podíl).

Z toho, že majetek patřící do společného jmění manželů může být použit k uspokojení závazku jednoho z manželů, jenž je taktéž součástí společného jmění manželů, lze za použití argumentu a maiori ad minus dovodit, že majetek patřící do společného jmění manželů může být použit i (jen) k zajištění takového závazku (např. zajišťovacím převodem práva, které je součástí společného jmění manželů).

Z ustanovení § 553 obč. zák. pak plyne, že předmětem zajišťovacího převodu práva může být takové právo, z něhož je oprávněn dlužník. S ohledem na to, že smlouvu o zajišťovacím převodu práva může jako převodce uzavřít pouze dlužník, musí být zároveň oprávněn (samostatně) převést dané právo na věřitele v rozsahu, v jakém jej požívá.

Společná členská práva a povinnosti v bytovém družstvu (společný členský podíl), jež jsou součástí společného jmění manželů, jsou souhrnem práv a povinností, který má majetkovou hodnotu.

Mohou být převedena na nabyvatele kterýmkoliv z manželů (viz rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 14. 1. 2009, sp. zn. 31 Cdo 855/2009, uveřejněný pod číslem 85/2009 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek). Jde tedy – ve smyslu § 553 obč. zák. – o majetková práva dlužníka (manžela), která mohou být předmětem zajišťovacího převodu, neboť i v tomto případě platí, že každý z manželů je oprávněn společný členský podíl převést v celém jím požívaném rozsahu na věřitele samostatně.

Právě uvedený závěr plyne též z povahy institutu společného jmění manželů, který spočívá na zásadě, že majetek, jenž ho tvoří, patří oběma manželům bez určení jejich podílů; to znamená, že každý z nich je vlastníkem celé věci (práva), přičemž jeho vlastnické právo je omezeno stejným vlastnickým právem druhého manžela. Za trvání společného jmění tedy podíly manželů na společné věci neexistují (k tomu srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2002, sp. zn. 20 Cdo 211/2002, z literatury pak opět Komentář, s. 816).

Skutečnost, že každý z manželů je vlastníkem celé věci náležející do společného jmění, je přitom vyjádřena i oprávněním každého z manželů činit samostatně jakékoliv právní úkony týkající se tohoto společného jmění, a to s účinky pro oba manžely, přičemž druhý z manželů má pouze právo dovolat se neplatnosti právního úkonu, k němuž nedal souhlas, jestliže tento zároveň vybočuje z rámce

obvyklé správy daného majetku, postupem dle § 40a obč. zák. (§ 145 odst. 2 obč. zák.).

Ve vztahu ke společnému členství manželů v bytovém družstvu se přitom uvedené zásady promítají tak, že na manžele se nepohlíží jako na dva členy družstva, ale jako na jediný subjekt projevující se jedinou (společnou) vůlí. Ze společného členského podílu v bytovém družstvu jsou manželé oprávněni a povinni společně a nerozdílně.

Názor, k němuž Nejvyšší soud dospěl v rozsudku sp. zn. 29 Cdo 1969/2000, vychází výhradně z gramatického výkladu ustanovení § 553 obč. zák., který je však – s ohledem na ustanovení § 145 odst. 3 obč. zák., jež ve spojení s § 143 odst. 1 písm. b) obč. zák. umožňuje (dokonce) uspokojit dluh jednoho z manželů i z majetku patřícího do společného jmění manželů – nepřiměřeně zužující a odporuje logickému výkladu dotčeného ustanovení.

Dovolateli lze přisvědčit v tom, že podle výkladu § 553 obč. zák. učiněného v rozsudku sp. zn. 29 Cdo 1969/2000 by kterýkoliv z manželů ztratil okamžikem vzniku společného jmění možnost užít k zajištění svých závazků zajišťovacího převodu jakéhokoliv práva, jež do tohoto společného jmění spadá (a jež mu tedy i „v celém rozsahu“ náleží), a to i tehdy, souhlasil-li druhý manžel s tímto převodem, resp. mělo-li by – tak jako v projednávané věci – k zajišťovacímu převodu práva dojít souhlasným právním úkonem obou manželů. Tím by však byl na svých právech ve srovnání s výlučným oprávněným – nedůvodně – zkrácen (znevýhodněn), ačkoliv právní postavení obou subjektů je – z hlediska možností dispozice s daným právem – jinak shodné.

Právní posouzení věci odvolacím soudem tudíž není správné a dovolací důvod dle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. byl uplatněn právem, pročež Nejvyšší soud usnesení odvolacího soudu podle § 243b odst. 2, věty za středníkem, a odst. 3 o. s. ř. zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení (§ 243b odst. 3, věta druhá, o. s. ř.).

V dalším řízení se odvolací soud bude zabývat platností zajišťovací dohody z pohledu dalších účastníky uplatněných námitek, přičemž neopomene zohlednit taktéž závěry, k nimž Nejvyšší soud dospěl v rozsudku ze dne 15. 10. 2008, sp. zn. 31 Odo 495/2006, uveřejněném pod číslem 45/2009 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, usnesení ze dne 18. 3. 2009, sp. zn. 29 Cdo 328/2007, uveřejněném pod číslem 16/2010 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek a usnesení ze dne 19. 10. 2011, sp. zn. 31 Cdo 271/2010, uveřejněném pod číslem 31/2012 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.